

ASSAIG

El joc de les preguntes essencials

El joc de pensar. Tobies Grimaldos. Edicions Bromera, 1998.

EN aquests temps de valors adulterats i d'arraconament dels estris fonamentals de l'humanisme, obre una clariana esperançada un treball com ara *El joc de pensar*, del professor titular de Filosofia de la Universitat de València Tobies Grimaldos, on reïx en l'intent d'apropar a un públic neòfit, als ciutadans de demà passat que ara solquen el caminó complex de la seua primera joventut, als pares responsabilitzats en el coneixement dels seus fills, un material engrescador, juganer, amè i amb clars encerts comunicadors que convida a sospesar l'aportació de tots els saberuts de la filosofia i encarar el present, el demà, amb les eines afinades de la curiositat permanent, amb l'accent assaonador, enriquidor, de les humanes preguntes eternes; preguntes que sabem d'entrada que no tenen una exacta, mecànica i precisa resposta i que cadascú, al capdavant, ha de respondre dins de la seua pròpia cuina interior, si més no de manera provisional i amb el carregament de les noves qüestions preparat, ja que el joc filosòfic cull preguntes noves després d'escrutar els plecs de les primeres.

Indubtablement, l'èxit internacional de públic lector d'*El món de Sofia* ha obert un camp de llavor fecund als materials amb

voluntat de formar entreteniment, d'elevat els grans pensadors a personatges propers, vius, càlids i bategants. El professor Grimaldos ho aconsegueix fonamentant la seua obra amb una experiència de diàleg personal amb la seua pròpia filla. Evidentment, el joc casolà, íntim, ha sigut augmentat de manera versemblant amb aportacions segurament contrastades en el dia a dia de les aules. L'autor d'*El joc de pensar* ataca problemes ben actuals a partir d'un sucós anecdotari quotidià, de vegades ben lligat al nostre entorn meridional, decantant un bon garbell de valors positius per mirar de trencar prejudicis, trampes conceptuals, fets simplement culturals arbitraris i despertar el gust per la raó i el seu propi dubte, per continuar avançant, si és possible, amb un rearmat bagatge humanista i tolerant.

Una altra lliçó solar que es desprèn de les pàgines d'*El joc de pensar* és que cal treballar per enderrocar barandats del saber especialitzat i amerar de perfum filosòfic altres matèries no tan allunyades, com ara la ciència i acabar de badar d'una volta la fal·laç frontera entre ciències i lletres.

JOSEP IGUAL

Fuster incombustible

Joan Fuster des de Sueca. José J. Marzal i Salvador Rubio. Nau Llibres. València, 1998.

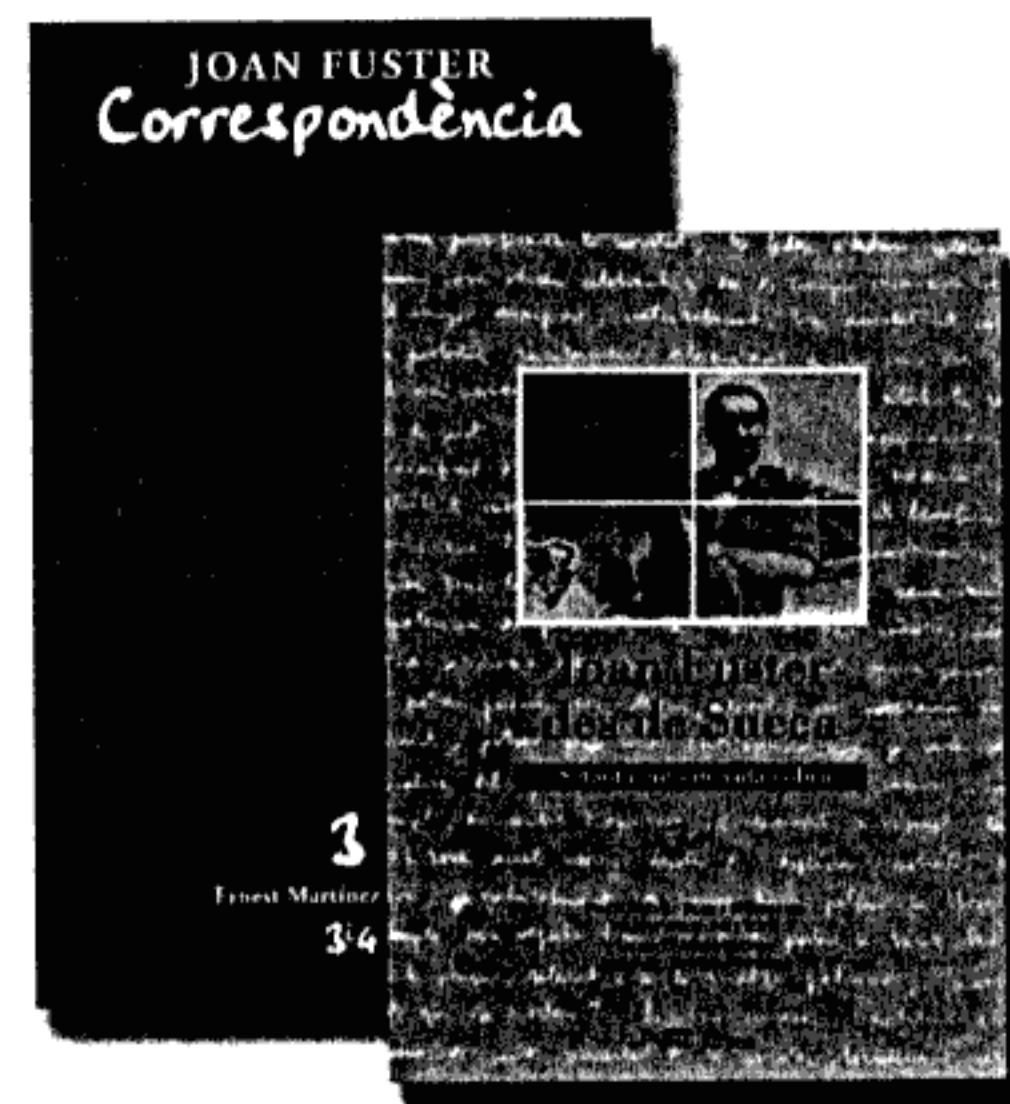
Correspondència III. Joan Fuster. A cura de Vicent Alonso. DDAA. 3i4. València, 1999. Francesc-X. Blay i Meseguer. Vicent Brotons i Rico. Vicent Luna i Sirera. Josep Lluís Peiró i Pérez.

ALLÒ que ha fet de la literatura de Fuster un paradigma o un referent permanent on poder emmirallar-se s'explica gràcies a la capacitat engrescadora del seu pensament, un pensament que apareix de manera sintètica en la «dita» fusteriana, i llargament desenvolupat i ordenat en l'assaig. La confusió i la contradicció intrínseca són presents, ben sovint, en l'obra de Fuster. S'hi fan servir per tal d'accentuar

la detonació explosiva del missatge, per projectar-ne el ressò en la «víctima» propícia del receptor. En definitiva, Fuster mirava de provocar, en primera instància, la reacció del lector; i, a un nivell més ambiciós, la de tota una col·lectivitat.

Aquella capacitat de Fuster per comoure, per agitar les consciències adormides de tot un poble, es palesa en totes les seues obres i en qualsevol dels gèneres literaris que va sovintejar. És per això que la publicació, a càrrec de l'editorial 3i4, del tercer volum de la correspondència de Joan Fuster és del tot oportuna perquè ens ofereix l'oportunitat d'endinsar-nos en un gènere, l'epistolar, on l'escriptura esdevé confidència, i la confidència s'eleva, en mans de Fuster, a la categoria de literatura. Fuster fou un recelós i primmirat vigilant de la qualitat de les seues lletres, fins i tot d'aquelles que, en principi, no requerien la cura i el treball meticulós i ordenat de les idees. Bona mostra d'això és la correspondència que mantingué amb Ernest Martínez Ferrando, un dels escriptors valencians més interessants de la primera meitat del segle XX. Les cartes entre tots dos constitueixen, a més a més, el testimoni de la vida cultural valenciana i catalana dels anys cinquanta i seixanta.

A banda l'obra de Fuster, hi ha la seua vida. Tots recordem el vell aforisme: «Els llibres no supleixen la vida, però la vida tampoc no supleix els llibres». La vida de Fuster, però, és interessant perquè ens explica el perquè d'algunes de les seues teories i l'actitud escèptica i democràtica

que sempre va mostrar envers els seus coetanis. El llibre *Joan Fuster des de Sueca* és, per tant, un gra d'arena més que contribuirà a engrandir, encara més, la ja de per si excelsa obra del que ha estat l'intel·lectual valencià més valuós del segle XX.

JULI CAPILLA

Reinventar la imaginació

La Poètica de l'Imaginari. Joaquim Espinós. Universitat d'Alacant, 1999.

NO abunden les aportacions teòriques en el marc dels estudis literaris catalans, raó per la qual se'ns presenta amb un interès redoblat aquest llibre sobre les construccions de Gilbert Durand, Jean Burgos i Antonio García Berrio que, d'acord amb l'autor, signifiquen respectivament una semàntica, una sintaxi i una pragmàtica de l'Imaginari. Deixeble de Bachelard i de la seua filosofia de la imaginació simbòlica, basada en la cosmogonia d'Empèdocles (terra, aigua, aire i foc), Durand proposa un enfocament mitològic o arquetípic de la imaginació creadora. Si, com diu Espinós, «tota producció cultural té el seu origen en la imaginació», la creació artística no es pot deslligar d'una poètica de l'imaginari que interpreta els símbols i les imatges com a projeccions dels arquetipus que configuren l'inconscient col·lectiu. Durand porta a terme una tasca taxonòmica de les imatges del sistema antropològic a partir d'aquests arquetipus, agrupant-les en dos règims (diürn i nocturn) i tres reflexos dominants (postural, digestiu i rítmic). Amb aquesta perspectiva mitocrítica i un atlas antropològic de la imaginació humana, junt amb les aportacions de la psicoanàlisi de Jung i la fenomenologia bachelardiana,

Durand tracta de revaloritzar l'imaginari en contra, segons ell, dels excessos formals de l'estructuralisme i del postestructuralisme.

Espinós rastreja la influència de les investigacions de Durand en el camp de la crítica i la teoria modernes, tal com es pot constatar en molts dels estudis que aborden les múltiples relacions entre psicologia, psicoanàlisi, imaginari i literatura. Relacionats amb Bachelard i Durand, i amb majors o menors afinitats, trobem els influents treballs de Marcel Raymond, Albert Béguin, George Poulet, Jean-Pierre Richard, Jean Rousset, Charles Mauron i Jean Burgos. A Espanya, la poètica de l'imaginari té en García Berrio un dels intèrprets més destacats, sobretot després de la publicació de *La construcció imaginària en Càntico* de Jorge Guillén (1985). García Berrio situa els universals antropològics de Durand com a base de la poètica i, junt a María Teresa Hernández en *Ut Pictura Poesis: Poètica del Arte Visual* (1988), aplica també els conceptes dels règims simbòlics de la imaginació en el domini de les arts visuals.

Com era d'esperar, l'aportació d'Espinós se centra en l'estudi de la poètica de l'imaginari tal com es desenvolupa en Durand, Burgos i García Berrio. Els capítols dedicats a aquestes autors, junt amb l'aplicació pràctica a un poema d'Agustí Bartra, són la part més reeixida del llibre. Menor interès presenten les pàgines dedicades a Bachelard, Jung i Northrop Frye. El capítol sobre Freud i la psicoanàlisi freudiana i lacaniana és simplista i reductor. Amb tot i això, cal saludar l'obra de Joaquim Espinós com un interessant resum de les realitats i possibilitats d'aquesta escola teòrica.

JAUME PÉREZ MONTANER

Lectures per a joves i crítica

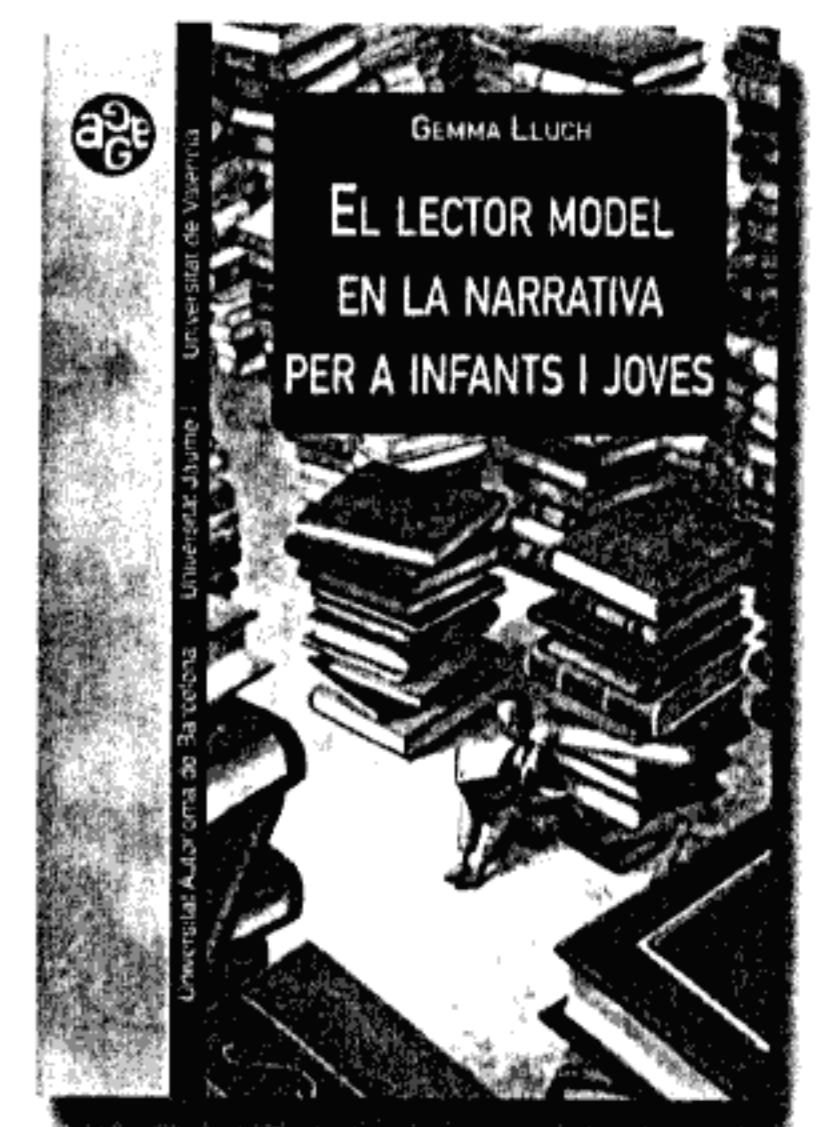
El lector model en la narrativa per a infants i joves. Gemma Lluch. Universitat Autònoma de Barcelona/UJI/Universitat de València. Bellaterra/Castelló de la Plana/València, 1998.

DES de la segona meitat de la dècada dels anys setanta fins a l'actualitat, la producció de llibres per a infants i joves ha

experimentat un creixement espectacular, tant en el nostre àmbit lingüístic com en la resta d'allò que anomenem països occidentals. Concretament en llengua catalana s'ha parlat de gairebé una producció del trenta per cent del total. Així ens podem fer una idea clara de les dimensions del fenomen. També demostra, però, el poc interès que ha despertat, i que encara desperta, en la crítica militant i en la investigació acadèmica.

En diverses plataformes ja he comentat algunes de les qüestions que té plantejades aquest tipus de creació per al futur. I la manca de crítica i d'investigació, precisament, no és la més minsa. Recordem que, entre altres funcions, el crític és una espècie d'intèrpret del text i un mitjancer entre l'autor i el públic receptor. La crítica i la investigació haurien de tenir un paper insubstituïble si es vol una literatura normal. Però la seua absència és més que evident. La universitat, llevat d'algunes excepcions, s'ha oblidat d'aquest camp, per no dir una altra cosa.

Una excepció de tot això que apuntava és aquest estudi de Gemma Lluch. En ell s'analitza el lector model dels textos narratius adreçats als més joves, tot des d'una perspectiva de la gramàtica del discurs. Fa una primera aproximació al concepte de lector partint de les teories d'Eco en *Lector in fabula*, altres aportacions posteriors i com s'entén des de tot això l'estètica de la recepció. Després s'enfronta al concepte amb la narrativa oral i els textos paraliteraris, que tantes relacions intertextuals tenen a veure amb la literatura infantil. Així mateix s'estudia el tipus de comunicació que s'estableix entre l'autor i el lector dibuixada per la asimetria entre les posicions d'enunciació i de recepció diferents: espai, temps i enciclopèdies

culturals. Un aspecte molt interessant que cal destacar és el tractament que s'hi fa del sexisme en la literatura escrita per als més menuts. O l'estudi dels paratextos (títols, contracobertes, pròlegs) que són els primers encarregats de fer la invitació de lectura i funcionen com a codi que reuneix totes les informacions de text i participació del contingut, per a crear unes expectatives en el lector.

En l'inici del llibre, Lluch planteja una sèrie d'interrogants. He de dir que la investigadora aconsegueix amb escreix contestar-los des d'una metodologia i uns plantejaments teòrics ben adients. En algun moment, ens comenta que en l'estudi s'allunya de les estratègies de la didàctica. Però l'organització i la construcció de la comunicació literària per a infants tenen molt a veure, no ho oblidem, amb la construcció i l'organització de l'educació literària de qualsevol ésser humà, siga quina siga la seua edat. Un notable treball que farà paret en el vast camp dels estudis literaris.

JOSEP BALLESTER

En la resaca de un centenario

Pueblo, intelligentsia y conflicto social (1898-1923). Enrique Selva Roca de Togores. Edicions del Ponent. Onil, 1999.

ENRIQUE Selva Roca de Togores, profesor de Historia Contemporánea y Relaciones Internacionales en la Facultad de Ciencias de la Información de la universidad católica, ha publicado en la colección Papers Gris de Edicions de Ponent el breve libro *Pueblo, intelligentsia y conflicto social (1898-1923)*. En la resaca de un

centenario. El subtítulo alude a la avalancha de publicaciones sobre el centenario del emblemático 1889. A ella y a la abundantísima bibliografía sobre el período 1889-1923, el breve libro del profesor Roca pretende realizar una aportación original para, según declara, desbrozar el camino a un estudio sistemático de las vertientes culturales que condujeron, adelantaron o simplemente sirvieron de base al cariz específico adoptado por el fascismo español. Tomando como hilo conductor la especulación sobre lo que la *intelligentsia* española denominó las masas, o el pueblo, y sus conflictos sociales, en el libro se glosan los límites del regeneracionismo de Joaquín Costa, la recepción de Friedrich Nietzsche y las diversas transiciones ideológicas en los escritos de los noventayochistas (Unamuno, Baroja, Salaverría y, fundamentalmente, Ramiro de Maeztu y Azorín), y la posición central y cenital del Ortega y Gasset de *El tema de nuestro tiempo* y *La España invertebrada*. Para discriminar hasta donde llegó lo profascista y donde comenzó lo prefascista, o viceversa, el profesor Roca recurre a los escritos de Ernesto Giménez Caballero, al cual dedicó su tesis doctoral y diversas publicaciones. Por ello, el libro incluye un anexo con tres textos de este fascista sobre Costa, Baroja y Azorín, también éste muy estudiado por el profesor Roca y por E. Inman Fox, a quien dedica el libro. En definitiva, un estudio de «historia intelectual española», es decir, un ensayo que juega precisamente en el terreno que acotaron los autores en él estudiados como nadie, y que convirtieron en su reflexión predilecta.

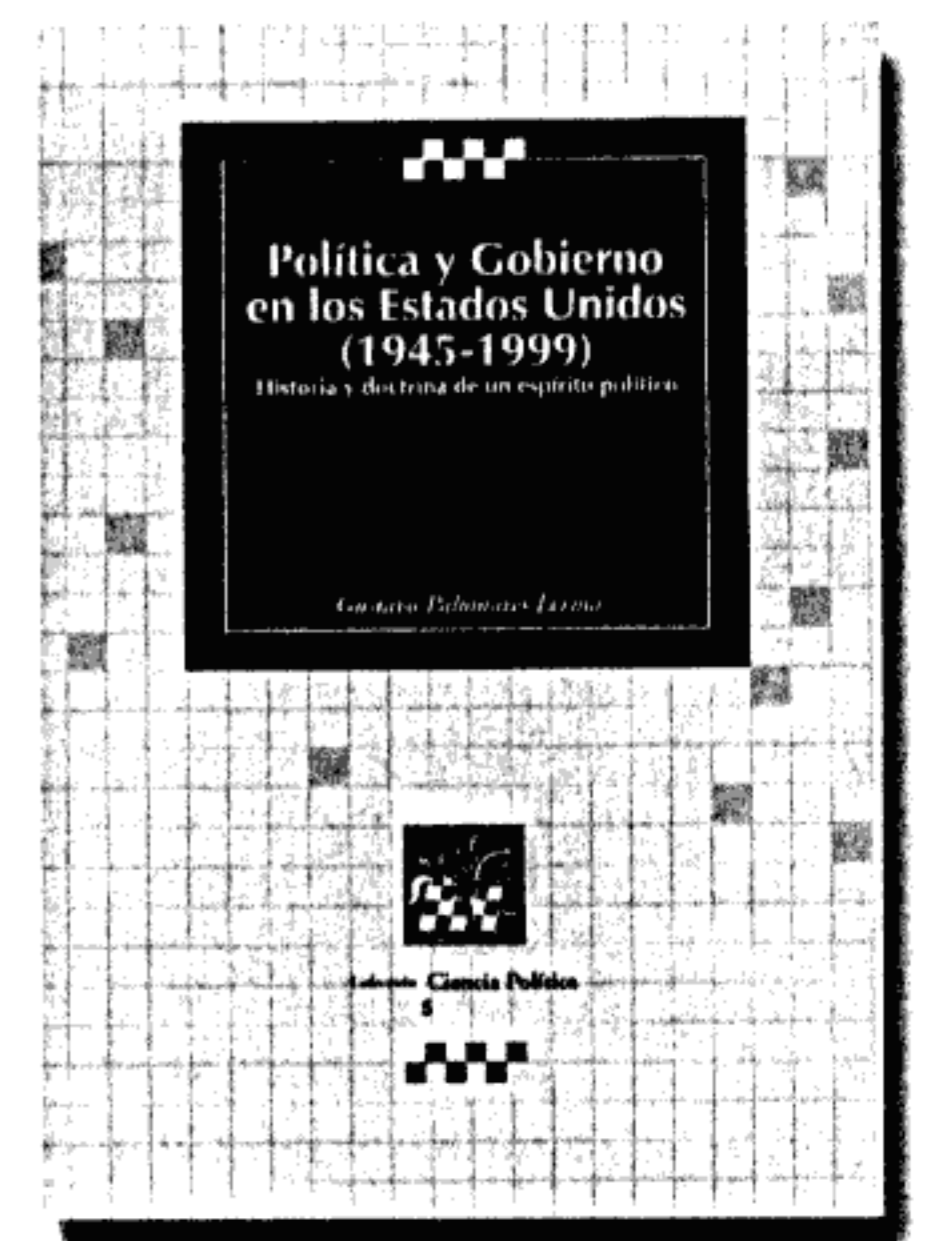
FRANCESC JESÚS HERNÁNDEZ I DOBON

Un mundo cándido

Política y Gobierno en los Estados Unidos (1945-1999). Historia y doctrina de un espíritu político. Gustavo Palomares Lerma. Tirant lo Blanch. Valencia 1999.

ESCRITO con la intención de ser preciso en su delimitación temporal, este libro de Gustavo Palomares Lerma corre el riesgo de ser intempestivo; de hecho, es el riesgo que ha corrido la mayoría de las interpretaciones sobre los Estados Unidos de América, y podría agregarse que han

sido, y son, escasas, las que se han librado de una ordenación temporal rígida o supeditada a la tradición, a la historia o al destino de Europa. De la más famosa de las interpretaciones, *La democracia en América* de Tocqueville, suele ignorarse que fue escrita durante el «reinado» de Andrew Jackson y que, en el fondo, es diversa con el *New Order of Ages* del Nuevo Mundo, al que opone un cuadro de referencia -la resignación ante un «destino» democrático- profundamente europeo. La historia de los Estados Unidos ha suscitado, y suscita, la reacción, la toma de posición, pero no la comprensión, y cualquier intento de describir la experiencia americana o divisar su horizonte de expectativas se expone a la peor de las objeciones: la reserva de lugares comunes o -con la vieja palabra de los legitimistas europeos- el «prejuicio», la misma noción que Burke opuso al «sentido común» de Paine. Una revolución no entiende a otra revolución, pero no por aquello que queda trastornado por ella sino por la índole de lo que se quiere conservar: la revolución americana fue una revolución de la sociedad a la que concernía conservar a los individuos; la francesa una revolución del Estado a la que concernía conservar una estructura de autoridad. El siglo XX, y en particular la mitad del siglo que Palomares acota, no ha favorecido tal entendimiento, sino todo lo contrario, hasta el extremo de que las aportaciones más relevantes de la filosofía americana contemporánea son «consecuencias del pragmatismo» y recuperaciones del «espíritu político» plasmado en los fundamentos y transformaciones de la «persuasión» americana, con las que se ha hecho frente a lo que Harold Bloom ha llamado «la escuela del resentimiento» o Richard

Rorty «la izquierda cultural», y que no son sino residuos de una acción social -la del *État-providence*- en trance de desaparición.¹

Puede que nuestra época vea, o empiece a ver, las cosas de otra manera, pero la falta de tiempo es aún decisiva en la forma peculiar de ser intempestivos propia de los europeos y, por extensión, del resto del mundo: no se trata de tener apenas tiempo para hacer las cosas, sino de haberlas hecho durante un espacio de tiempo restringido -los cincuenta años de patriotismo constitucional en Europa o, con mayor precisión, la década que ha transcurrido desde la caída del muro de Berlín-, de manera que la práctica, y en particular la relación entre «política» y «gobierno», no se ha desarrollado lo suficiente para alcanzar el rango aristotélico de hábito, lo que ha dado lugar, por una parte, a un complejo de superioridad teórico y, por otra, a una deficiente comprensión de la educación política en comparación con el republicanismo americano, que considera la Constitución *an exercise in expediency*, de manera que el documento político vigente más antiguo es, paradójicamente, un paradigma de contingencia y un contraste del mencionado «espíritu político».

Palomares ha querido describir la fenomenología de este espíritu, pero se ha limitado a señalar oposiciones, sin entrar en la consideración de la tendencia del constitucionalismo americano; en realidad, ha omitido una descripción completa de los procedimientos por los que los

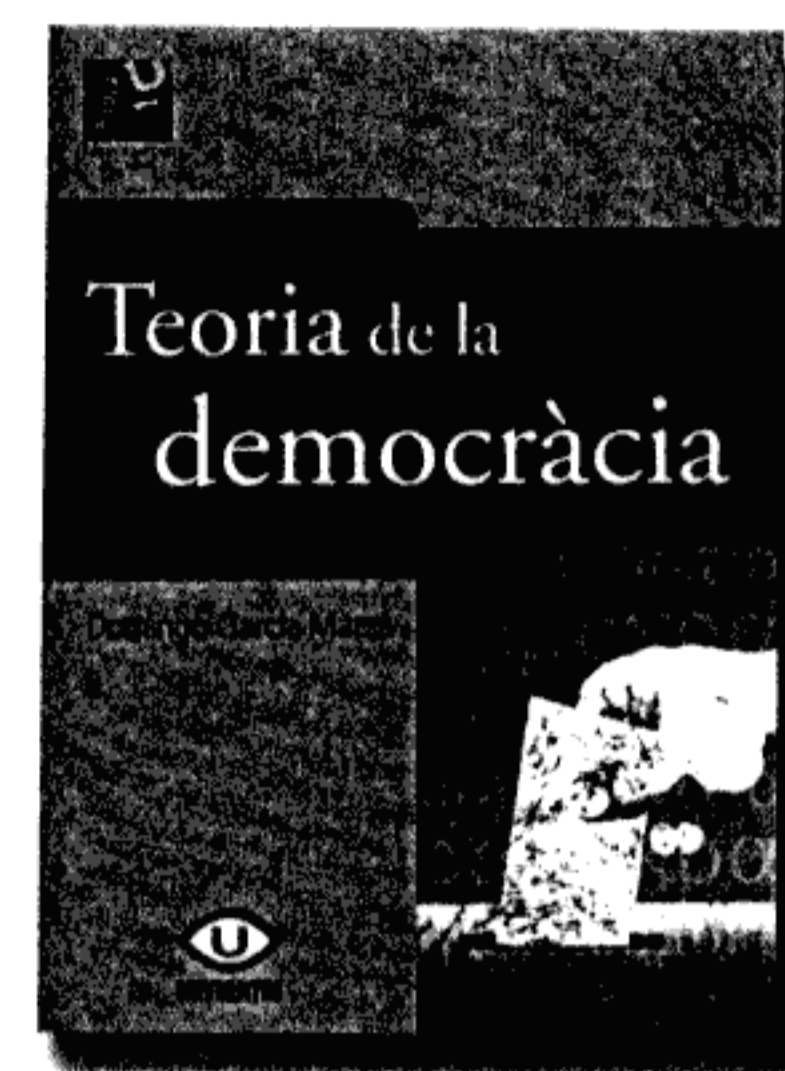
¹Uso «persuasión» con el significado de «grupo ideológicamente identificable de pensadores que comparten, más o menos, una serie coherente de asunciones, ideales y valores», que le da Michael Lienesech en *New Order of Ages. Time, the Constitution, and the Making of Modern American Political Thought*, Princeton University Press, Princeton (N. J.) 1988, p. 12. El último efecto de la persuasión pragmática, en un sentido específicamente político que podría haber orientado el «espíritu político» del libro de Palomares, es el de Richard Rorty, *Achieving Our Country*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 1998 (*Forjar nuestro país*, trad. de R. del Castillo, Paidós, Barcelona 1999). Desde el punto de vista filosófico, esta «persuasión» se corresponde con lo que Hans Blumenberg ha llamado la «actualidad de la retórica».

americanos se gobiernan a sí mismos o están persuadidos, al menos -y en este caso es una convicción jurídica-, de que es así; no es casual el lapso de tiempo injustificado que el lector encuentra, por ejemplo, entre la administración de Kennedy y la de Reagan, a pesar de que la administración de Johnson y su programa de una «gran sociedad», en contraposición con la guerra de Vietnam, hubiera dado resultados más satisfactorios.² Palomares no ha dado una razón suficiente del desarrollo de las instituciones americanas -el sufragio, el gobierno de comités en el Congreso, el poder del portavoz de la Cámara, la jurisdicción de los nuevos territorios, la acción federal del poder judicial, la maquinaria de los partidos, la soberanía limitada de los Estados y los cambios de las constituciones estatales ante la Unión y la Constitución federal, entre otros- que expliquen la dualidad de la política exterior americana. Aislacionismo, imperialismo, nacionalismo, interés especial, hegemonía o equilibrio -de la «doctrina Monroe», la última expresión del puritanismo, a la del «destino manifiesto»- son elementos de una administración política que sólo ahora comienza a encontrar términos de comparación con el resto del mundo. El estudio de la historia de los Estados Unidos es, con esta perspectiva, un estudio de las circunstancias y de las condiciones de posibilidad de las relaciones humanas libres. Este es el valor de la Declaración de Independencia y la solicitud de Jefferson: que los hechos se sometan al juicio de un mundo imparcial, que amplíe el contenido de «Nosotros, el pueblo» a -como lo ha expresado recientemente Kofi Annan- «Nosotros, los pueblos».³

ANTONIO LASTRA

²Es inevitable sugerir la comparación del libro de Palomares con el de Raymond Aron, *République Impérial* (1973), que comparte las mismas intenciones y es, quizás, la mejor muestra de la continuidad del pensamiento político francés desde Tocqueville.

³Una lectura de la interpretación del presidente John Quincy Adams (verdadero autor de la «doctrina Monroe») del Pacto del Mayflower y la Declaración de Independencia -y en concreto del famoso pasaje: *Let facts be submitted to a candid world*- ayudaría a entender mejor lo que Palomares llama en su epílogo «el nuevo papel de los Estados Unidos en el mundo».

La necessària participació

Teoria de la democràcia. Domingo García Marzà. Universitat Jaume I. Castelló de la Plana, 1999.

GRÀCIES al renovament del món universitari originat pels nous plans d'estudis, ens trobem amb una fornada de noves publicacions universitàries que, impulsades per aquesta oxigenació dels plans docents, responen a les exigències plantejades per la societat. Aquest diguem-ne manual -tot i que la seua utilitat ultrapassa llargament les dimensions de les aules- ofereix una aproximació a una sèrie de conceptes com ara llibertat, justícia, igualtat, poder, llei o dret, entre altres, que pel seu ús constant en molts i molt diversos àmbits de la nostra societat perden la seua univocitat per a passar a transformar-se en objecte de manipulació i moneda de canvi justificativa, lamentablement bastant a sovint.

No és aquest llibre un bàlsam infal·lible, ni tampoc l'autor -professor del Departament de Filosofia i Sociologia de la Universitat Jaume I- l'ha plantejat com una guia decimonònica de viatgers pel món de les idees, sinó que basant-se en la idea de la participació política que necessàriament la democràcia comporta ofereix una sèrie de visions i apunts sobre els fonaments filosòfics de la democràcia. Aquesta filosofia política aporta materials bàsics -i que no per aquesta condició semblen estar presents en molts plantejaments doctrinaris actuals- per a definir els criteris que ens han de permetre decidir sobre la validesa i la justícia de l'ordre democràtic que pugua oferir-se en la realitat. Aquesta qüestió, lluny de presentar-se com un parany de l'intel·lecte, cobra nova actualitat amb la situació de les democràcies europees, acaçades en la seua fona-

mentació per problemes greus. Així, per a punts com ara la crisi dels models de legitimitat democràtica, el qüestionament de l'estat del benestar, els problemes tothora presents dels partits polítics (el finançament de la CDU alemanya, posem per cas, amb el supercanceller de la reunificació alemanya esguitat i que ha dimitit per aquest afer), es troba resposta mitjançant un recorregut per la democràcia des de l'origen hel·lènic fins el moment actual. Cal destacar també que el professor García Marzá presenta aquesta visió de la democràcia no exclusivament des del punt de vista de la simple elecció de representants, ans també reivindica el paper de la societat civil. I aquest punt resulta especialment fructífer dins la cruïlla de segles que anuncien immenses possibilitats en el marc de l'aldea global i la pèrdua cada vegada més efectiva i tangible de poder per part de l'estat. Ara bé, vers on s'adreça aquesta fuita de poder real? Això també resulta, doncs, una qüestió important.

ALEXANDRE NAVARRO

Ingeniería genética

Los genes que comemos. Daniel Ramón. II Premio Europeo de Divulgación Científica Estudi General. Edicions Bromera. Alzira, 1999

NO es ciencia-ficción. El hombre ya es capaz de modificar genéticamente los seres vivos. De hecho, ya se está realizando. Todo consiste en conocer su genoma. Y aunque se haya empezado a aplicar en bacterias, hongos, verduras o plantas, la técnica es aplicable a animales o personas. Se llama ingeniería genética. Y ha empezado ya a comercializarse. El mapa del genoma humano está a punto de com-

pletarse. Clonar ya no es ningún misterio. El salto es cualitativo. ¿Pero hacia dónde?

El completo conocimiento de un genoma, si lo he entendido bien, permite que la manipulación de éste cree la ilusión del efecto controlado. Dicho de otro modo, que podamos predecir qué ocurrirá cuando apretamos un botón. De hecho, se ha empezado a apretar con frenesí y entusiasmo, a la vista de los resultados obtenidos. De alguna manera la vida empieza a depender de nosotros, los mismos que todavía no sabemos muy bien qué hacer con nuestras propias vidas. ¿Realmente hemos avanzado tanto? Un arma en las manos de un chiquillo. Cerveza *light*, chocolates que no engordan, vinos de sabor más afrutado, frutas de aspecto más bonito... Sí, en teoría las aplicaciones podrían ser otras, y las realizadas hasta ahora son inocuas, pero no deja de ser sintomático. El problema no está en la ingeniería genética sino en nosotros. Nos hemos regalado una poderosa arma para jugar. ¿Acaso entendemos ya el sentido de la vida? Intervenir en un juego que no entendemos, incluso modificar sus reglas (sin ni siquiera ser solidarios con el resto de jugadores), y aunque hace siglos que empezó, lo cierto es que cada vez nuestra capacidad de intervenir es mayor y nuestra comprensión del juego menor a la vista de nuestras jugadas y temperamento. En una sociedad donde la ética y la moral se someten al interés económico y donde el beneficio público y social se somete al privado e individual sería grave despreocuparse de las consecuencias probables de nuestros actos. Y ya que no podemos ni debemos pararlos, debemos regularlos y conocerlos tanto como podamos. Los actuales avances exigen un incremento urgente de la calidad de nuestras mentes, que son las que controlan todo el proceso, pero eso no se improvisa ni se vota. ¿Asustarnos? Motivos sobran. No deja de ser ingenuo pensar en la bondad de las aplicaciones. No hay que tener miedo (el miedo nunca ayuda a salir airoso de las situaciones), pero sí mucho respeto. La aplicación de toda tecnología siempre puede resultar beneficiosa o perniciosa. Es ingenuo creer que cuando alteramos algo controlamos totalmente los efectos. Sepámoslo. La humanidad siempre se ha arriesgado, calibrando la magnitud del riesgo contrastado con sus beneficios reales.

Para ello lo mejor es estar bien informados. El libro es una excelente introducción al tema sin tópicos ni prejuicios. Como siempre, son nuestra felicidad y nuestro futuro los que están en juego.

El libro empieza con una introducción a la técnica de la ingeniería genética. Continúa con las aplicaciones que ya se están realizando y comercializando en muchos productos que comemos. (La mayoría hemos probado ya alimentos transgénicos sin enterarnos.) Y acaba con unas equilibradas consideraciones prácticas, legales i éticas.

LLUÍS RODA

Dolç, l'home carregat de raons

El sentit comú i altres malentesos. Joan Dolç. Eixam Edicions.

JOAN Dolç -perdó, vull dir la seua esmolada lletra- se'm figura un vell i honest fiscal que ha perdut la confiança en els textos jurídics i la paciència en una bona part de l'espècie humana després d'haver exercit amb inaudita, imprudent vocació, la defensa de l'interès social. No està gens malament això, la seua sincera incomoditat amb la marxa dels assumptes humans, la seua mala llet, la seua manifesta disconformitat, i encara més en un temps i en un país on els franciradors cobren substancioses nòmines a càrrec de l'administració pública o bé es miren el passat recent amb absoluta complaença talment com qui ha viscut un agradós somni. No en va, dic jo, alguna cosa deuen haver tingut a veure aquestes circumstàncies en la discreta publicitat -per no dir inexis-

tent- que les capelles culturals del país han dispensat a Dolç.

Dit açò, he d'afirmar que la lectura d'*El sentit comú i altres malentesos* -recull d'articles majoritàriament publicats en el setmanari valencià *El Punt*- m'ha estat, discrepàncies puntuals a banda, força saludable. I és que Dolç és una d'aquelles veus que de tant en tant ens retorna el gust per la crítica i ens fa avorrir les elegants antesaes dels aspirants a intel·lectuals, paraula per cert que intuïsc que no deu agradar-li a Dolç ni massa ni gens.

Al capdavant, aquest articulista té un estil directe, jo diria d'una grolleria calculada, inspirada, plena de bones intencions. Domina sens cap dubte els trucs de la pràctica assagística, que és com dir que el món li cap a tot estirar en seixanta ratlles les quals acaben convertint-se en una freda taula d'autòpsies. Els seus articles són tot plegat d'una gran antipatia, l'antipatia d'aquell que gaudeix tocant els collons a la pusil·lanimitat, l'*establishment* o simplement el govern dels que tenen com a màxima aquella dita que diu «Qui dia passa any empeny». El llibre està ple de proves, d'articles que ratifiquen amb proverbial contundència les meues paraules. «El mandarinet científic contemporani», els polítics o «aquesta gent servicial i amant de les multituds», «els mitjans d'informació-uniformació amb la seua caterva de sacerdots oficiants de la veritat» són els seus blancs. Uns objectius que es justifiquen per si mateixos. Perquè, en fi, diria que la intenció de Dolç no és ni la de fer cap revolució ni tampoc la d'obtenir una canongia en la diòcesi dels infants terribles que en saben de lletra. Un autor carregat de raons i un llibre a reivindicar..., ni que siga per empenyar.

FRANCESC VIADEL

Un monestir per a un país

Una aproximació al monestir de Santa Maria de la Valldigna. Marc Gandia. Saó. València, 1999.

EL 1998 se celebrà el set-cents aniversari de la fundació del Reial Monestir de Santa Maria de la Valldigna, casal cistercenc erigit durant el regnat de Jaume II i abandonat a la seua sort des de la

desamortització del 1835 fins a la recent dignificació de les seues runes, quan els gestors de torn mossegaren l'esquer de les xifres grandiloqüents que aconseguiren així el que els esforços reivindicatius col·lectius i individuals no havien estat capaços al llarg de tot el segle.

Al recer de la xifra rodona, han vist també la llum un bon nombre d'articles i llibres que han permés d'aprofundir a bastament en el coneixement que hom tenia de la seua història i que es fonamentava, essencialment, en l'obra generosa i erudita de J. Toledo Girau. Són destacables en aquest sentit el llibre d'Alfred Serrano *El reial monestir de Santa Maria de Valldigna. Una construcció per a la destrucció* (La Xara, 1996), l'important estudi, per fi publicat, de Ferran Garcia-Oliver *Cistercencs del País Valencià. El monestir de Santa Maria de la Valldigna (1298-1530)* (3i4, 1998) i l'obra de Marc Gandia que ara ressenyem, premiada amb el XXI Premi Josep Espasa de temàtica religiosa de l'editorial Saó.

La pretensió de l'autor és fer una síntesi de la prolífica bibliografia generada pel monestir, i per a això articula el seu treball en cinc parts: la primera, *Un monestir per a un país*, aborda la seua fundació com a filial de Santes Creus, l'acotació de les seues propietats i el paper destacat que jugà a les Corts Valencianes; la segona, *Un monestir per a una vall*, analitza les vicissituds internes i externes viscudes pel monestir al llarg de la seua història: els setanta-quatre abats que el governaren, les seues relacions amb la corona, els conflictes amb importants viles veïnes -Gandia, Cullera, Alzira- i la seua producció cultural; la tercera, *La imatge del monestir*, s'atura a les instal·lacions monacals:

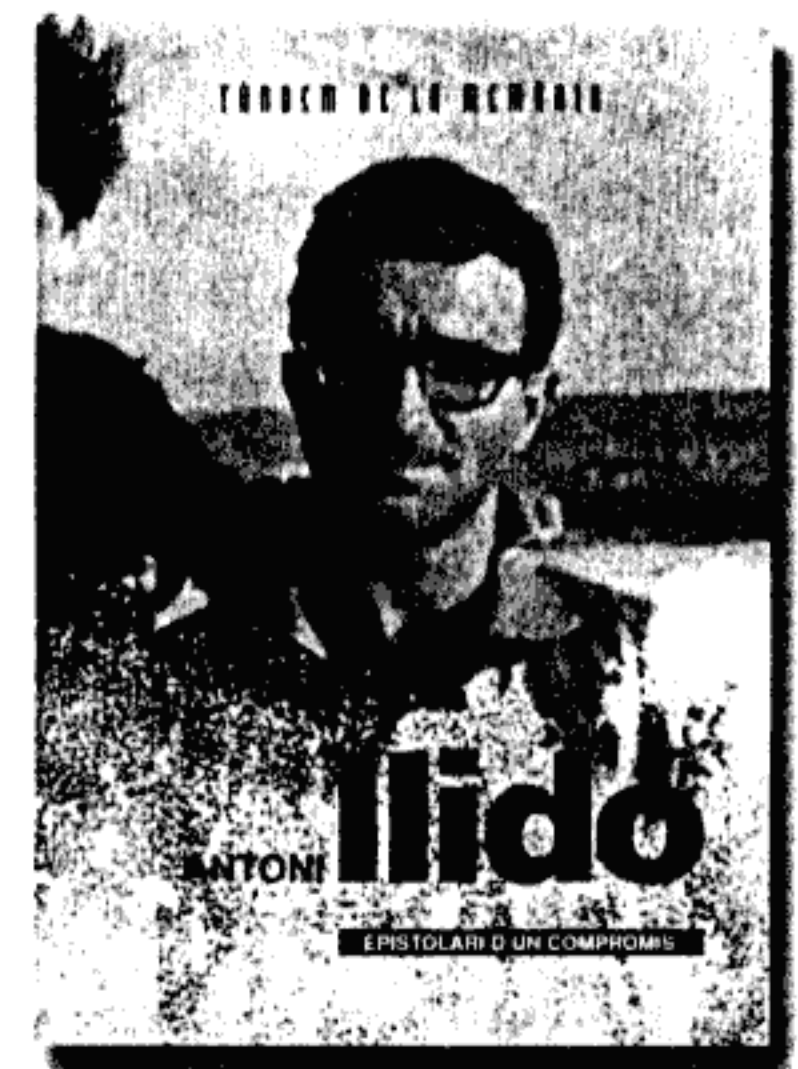
Una aproximació al monestir de Santa Maria de la Valldigna

l'església, el claustre, el palau de l'abat, la sala capitular, etc.; la quarta, *L'exclaustració: un camí de ruïna*, excessivament succinta al nostre modest entendre, afronta les devastadores conseqüències que tingué la desamortització sobre el monestir; i, finalment, la cinquena és un apèndix on es recullen un parell de poesies escrites a finals del segle XV per un dels frares del monestir, una sèrie de textos procedents de llibres de viatgers que l'han visitat i un inventari dels béns que posseïa en el moment de l'exclaustració.

Tot plegat, un treball que no aporta massa nova informació però que ens permet una visió general d'un referent ineludible de la nostra història que ha estat massa temps oblidat.

JOSEP VICENT FRECHINA

Cartes contra la injustícia

Antoni Llidó, epistolari d'un compromís. Tàndem Edicions.

EL passat mes d'octubre es compliren vint-i-cinc anys de la detenció i desaparició d'Antoni Llidó, perpetrades per l'encara impune, sinistra i criminal mà de la dictadura de Pinochet. Antoni Llidó, epistolari d'un compromís en vol ser la memòria viva, inesborrable, que impedisca a l'oblit senyorejar; «perquè l'oblit és l'única mort que mata de veritat», com diu Eduardo Galeano; en vol ser també el testimoni d'una vida i d'una actitud, la d'Antoni Llidó, aferrissadament compromesa amb la vida, amb la justícia, amb la gent, fruit del seu tarannà de forta generositat i enterc de rebel·lia, que el menà a disposar i lliurar fins i tot la seua vida en

una lluita que aconseguira donar la volta de truita a un món bastit sobre quatre pilars infames: la injustícia, l'explotació, l'opressió i la misèria. «Va a córrer sang. Potser, la meua també. Tant de bo pague la pena». Amb tot, però, la lectura d'aquest recull de cartes que Antoni Llidó va adreçar a la seua família i els seus amics ens proporciona la «constància» escrita d'un període històric determinat, un rerefons que atorga un relleu intens, plenament vigent i viu, de la presència i personalitat d'Antoni Llidó. Aquestes cartes, que porten gravades les emprems del seu tremp, les entenia com un «mitjà, si fa no fa imperfecte, de conversa. Però conversa, al capdavant» amb el seu lector o lectora, amb qui poder enraonar i comunicar-se.

Marcada, de bon principi, per la lluita «absolutament necessària per a aconseguir alguna cosa vàlida», la vida d'Antoni Llidó, menada pel seu tarannà, valors i ideals, l'abocà a un enfrontament seguit amb la jerarquia catòlica, per la seua implicació social i pel seu concepte alliberador de la religió, entés com un compromís amb els homes i dones que lluiten contra l'esclavitud i que capacite les persones cap a la seua plenitud; i d'enfrontament actiu amb la sagnant dictadura espanyola i, més tard, amb la xilena, per les seues manifestacions, treball i militància en l'esquerra revolucionària, perquè, arribats a una situació objectiva d'explotació i injustícia, tothom està obligat a prendre posició. Ningú no pot ser neutral. Aquestes cartes són l'expressió de la fermesa del seu pensament i caràcter que denuncien un món que, complaents, no volem mirar; són també record inesborrable de la seua profunda humanitat. Testimoni que lluita contra l'oblit. I en aquesta lluita no hi ha herois.

ANTONI ZARAGOZÀ

Les primeres novel·les de Sagarra

Obra completa, 6. Josep Ma. de Sagarra. Tres i Quatre. València, 1999, 350 pàgs.

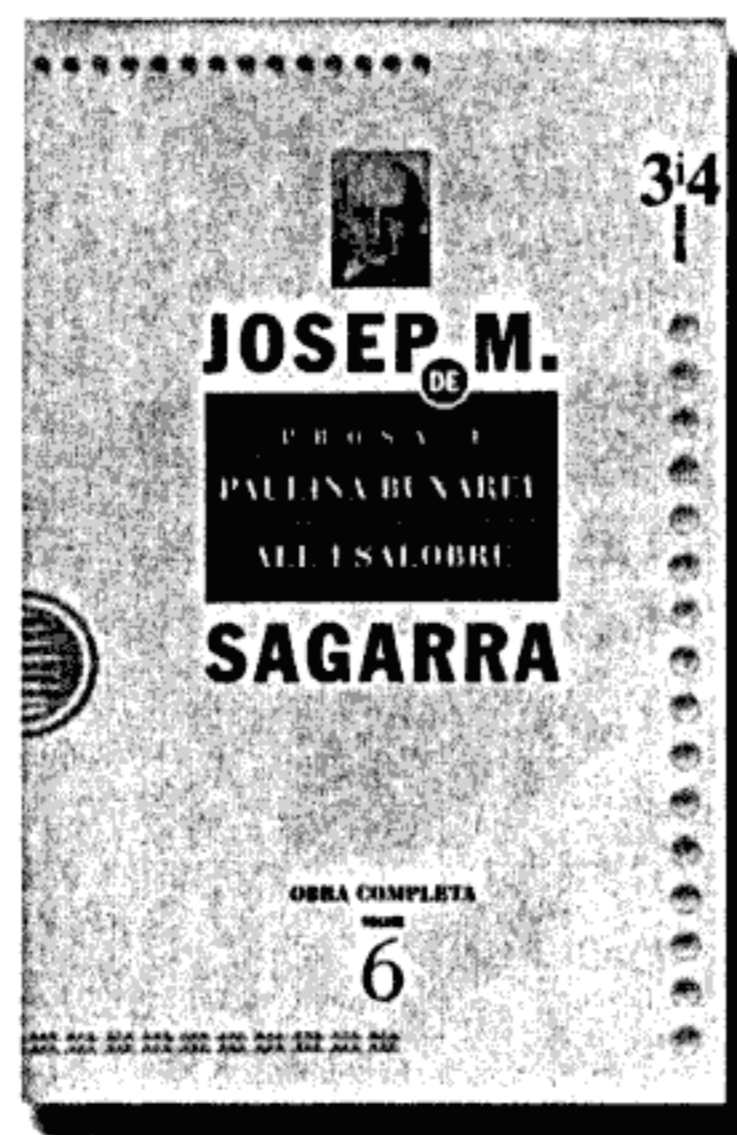
SI el pas del temps és el que atorga la categoria de clàssic a una obra literària que ha sabut mantenir l'interès del lector, també és cert una de les facetes més im-

portants de qualsevol permanència és la capacitat del llibre per adaptar-se a l'evolució del llenguatge. Això fa que obres fonamentals facin una certa pudor a resclosit, com aquell abric que hem tret d'un armari ple de naftalina. Res més lluny de la impressió que ens pot causar l'obra de Josep Ma. de Sagarra. Com altres escriptors que encara serveixen de models literaris -Pla, Gaziol, Fuster-, Sagarra quedarà com a referent indefugible de llengua viva, de prosa exquisida composta amb la senzillesa necessària per constituir-se en una d'aquestes lectures que sempre ens obren camins.

L'editorial 3 i 4, dins d'aquesta lloable empresa que vol fixar les obres completes de l'escriptor, treu ara el volum 6 que correspon al primer de prosa. Són dues novel·les, *Paulina Buxareu*, escrita el 1919 i la primera després de tres llibres de poemes, amb la qual l'autor comença a donar forma al seu projecte de passar revista a diversos sectors socials del país, una característica que s'estén a la seva segona novel·la, també inclosa en aquest recull: *All i salobre*.

Tant la llengua, d'una estranya mal·leabilitat per a l'època, com el tractament dels personatges, fan d'*All i salobre* un clar precedent de la posterior *Vida privada*. Situada al Cap de Creus, el protagonista és en Quimet, un seminarista de poble sense vocació, i serveix a Sagarra per fer un interessant retrat geogràfic i social d'una comunitat aïllada i rural fins a la medul·la. És sens dubte la novel·la amb la que l'autor troba la seva veu, un estil diàfan que dóna a l'obra una esfereïdora actualitat.

Rebuda amb escàndol, tant com *Vida privada*, *All i salobre* ens serveix ara per a

recuperar el pols d'un moment literari que sobta, més de setanta anys després, per l'enorme qualitat literària i humana d'un escriptor irrepètible.

XULIO RICARDO TRIGO

Porcar Montoliu, rescatado del olvido

Juan Porcar Montoliu. Margarita Porcar Miralles y Juan Luis Porcar Orihuela. Universitat Jaume I. Castelló, 1999.

LA Universitat Jaume I de Castellón de la Plana y la Diputación Provincial acaban de editar, dentro de la colección «Biblioteca de les Aules», la Obra completa de Juan Porcar Montoliu (Barcelona, 1919 - Castellón de la Plana, 1986). Injustamente olvidado, quizás porque su producción literaria se vehicula exclusivamente en castellano y francés, Juan Porcar Montoliu perteneció a aquel grupo de escritores, pintores e intelectuales que impulsaron la Societat Castellonenca de Cultura, con la cual Castellón se erigió en centro indiscutible de la cultura valenciana durante la primera mitad del siglo XX. Margarita Porcar Miralles, profesora titular de Lengua Española del Departamento de Filología Inglesa y Románica de la Universitat Jaume I, sobrina del poeta, y Juan Luis Porcar Orihuela, bibliotecario en la misma universidad e hijo del poeta, han sido los encargados de recoger toda la producción literaria de Juan Porcar Montoliu, rescatar documentos y la abundante correspondencia del poeta, así como de redactar el estudio introductorio del presente volumen, que saca de la oscuridad a este poeta de salud frágil, coetáneo de Bernat Artola, Lluís

Revest o Carlos G. Expresati. Porcar Montoliu, después de unos comienzos calificados como «garcilasistas», se eleva posteriormente a través de su propia voz, en busca de raíces más profundas que merecieron los elogios de Gabriel Celaya, Vicente Aleixandre y de Bernat Artola Artola. De profundas convicciones cristianas, su poesía refleja también la influencia de grandes autores de su tiempo, que sirven de introducción a sus poemas, como será el caso de los *Cuatro cuartetos* de T. S. Eliot, y que pasan de aquel primer lirismo despreocupado a las profundas interrogaciones sobre la condición humana y su inexorable destino, fruto tal vez de la persistente y tenaz tuberculosis que acompañó a este escritor prácticamente toda su vida. Esa desazón vital le lleva a elaborar duros poemas donde abole la belleza academicista y su palabra cobra una aspereza dura y dolorida, que le valió su presencia en diversas antologías sobre poetas españoles realizadas en el Estado francés. Así, algunos de sus poemas más memorables serán los más desesperanzados y desgarradores, por ejemplo: *Oda mixta al gusano* o *Las cuatro tablas*, donde escribe: *Vivir es dividir la propia muerte / para obtener absurdos coeficientes: / ¡ay, polvo dividido de la nada!* El libro se cierra con las escasas concesiones que Porcar Montoliu concedió a la prosa: un centenar de greguerías y algunos artículos de crítica literaria desde la revista *Mijares*, que él mismo animó a través de la Castellonense de Cultura. Desesperanzado, dejó de escribir en 1966. Sólo ahora se ha recuperado su memoria.

ANTONI ALBALAT SALANOVA

Tan a prop i tan lluny

El despertar de las naciones. Alfons Cucó. *La ruptura de la Unión Soviética y la cuestión nacional.* Alfons Cucó. PUV, València, 1999.

AQUEST nou estudi de Cucó, catedràtic d'Història Moderna i antic parlamentari socialista, es dedica a analitzar -amb una visió crítica i una documentació impecables- l'evolució històrica de les nacionalitats que es trobaven políticament circumscrites a l'URSS. En la introducció, on se'ns mostra la dificultat de definir un concepte com «nacionalisme»,

l'autor estableix l'objectiu de l'obra: «aportar algunos datos, ideas y reflexiones sobre todo este mundo volcánico [el de les nacions de l'antiga URSS]». El cos principal està format per quatre capítols, que se centren ja en referències ben concretes. El primer (*La URSS: cohesión y dispersión nacional*) pretén donar una visió panoràmica de l'actitud del règim comunista envers aquestes altres nacionalitats; s'hi assenyalen dues tendències: el marxisme-leninisme (que defensava la tesi de la «fusió» -això és, l'eliminació dels trets distintius de les nacionalitats no russes en benefici dels de la nacionalitat russa) i l'austro-marxisme (el respecte a les nacionalitats distintes). És sobretot la primera tendència, molt accentuada per Stalin, la que millor defineix la relació devoradora de la l'URSS envers les repúbliques bàltiques -Lituània, Estònia i Letònia, on predomina un conflicte contra la russificació (cap. II)-, les d'Àsia Central i el Caucas -on predominen els conflictes interns a causa dels desastrosos moviments migratoris imposats pel règim (cap. III)- i la d'Ucraïna -on la llengua pròpia només hi era permesa si s'escrivía amb les grafies del rus (cap. IV). La mort de 17.000 turcs durant una migració o la coneguda catàstrofe de Txernòbil són només dues de les moltes conseqüències nefastes d'aquesta política d'autoritarisme. Les conclusions parlen de l'actual guerra de Txetxènia, s'atreveixen a pronosticar un conflicte semblant a Kazà i, amb una anàlisi dels últims moviments de Borís Ieltsin, acaben alertant sobre el reforçament d'una actitud imperialista que els governs russos han mantingut sempre, tant abans del comunisme -amb els tzars- com durant i després d'aquest.

FELIP TOBAR

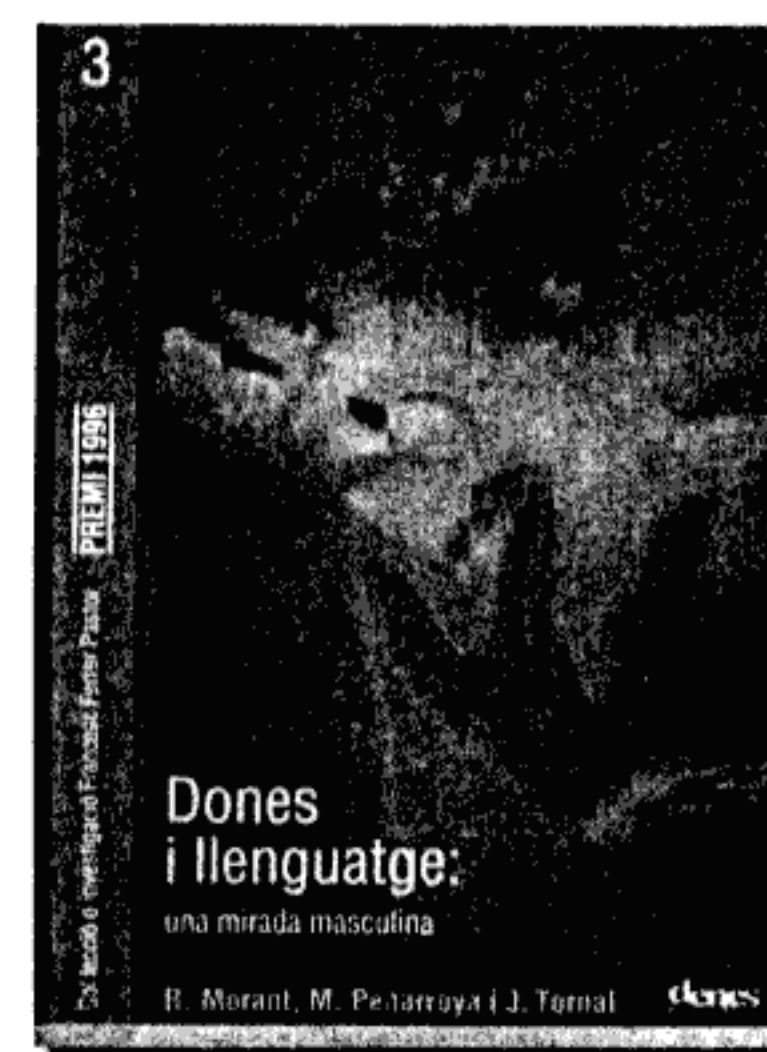

EL DESPERTAR
DE LAS NACIONES

La ruptura de la Unión Soviética
y la cuestión nacional

Alfons Cucó

PUBLICACIONS DE
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

La mirada de l'altre

Dones i llenguatge: una mirada masculina. R. Morant, M. Peñarroya i J. Tornal. València, Editorial Denes, 1999.

RICARD Morant, Miquel Peñarroya i Júlia Tornal remarquen com una mateixa frase pot significar dues coses ben diferents segons el sexe de la persona a qui es refereix. *Dones i llenguatge* tracta d'esbrinar si hi ha una mirada masculina diferent de la femenina en la comunicació lingüística. El llibre segueix el recorregut vital de les dones i dels homes a través de llurs manifestacions lingüístiques i analitza com afecten en l'àmbit familiar, amorós i laboral. Però el que els autors pretenen no és només presentar un reguitzell d'exemples més o menys il·lustratius, sinó fer saltar la llebre dels prejudicis masculistes. Per això, el llibre aporta exemples de com des del mateix moment del naixement sembla necessari dotar el nadó d'una imatge que permeta la identificació sexual. D'ací que comencen per abordar el món infantil, les faldilles i els pantalons i les variants que conformen el feminolecte. A més, s'hi destaca com l'evolució del vestit en les últimes dècades ha diluït les diferències fins l'aparició del concepte de roba unisex i, en aquest sentit, els texans han fet molt per la igualtat de sexes i constitueixen un símbol de l'emancipació femenina.

Fins ací l'estudi se centra en l'aparença física estàtica, però el conjunt de gestos manifesta sentiments i pensaments que fan més expressiu el llenguatge. Cal tenir en compte com el que en realitat denoten els gestos és la manca de competència lingüística, però hi trobem igualment una retafila de compliments. En l'actualitat no

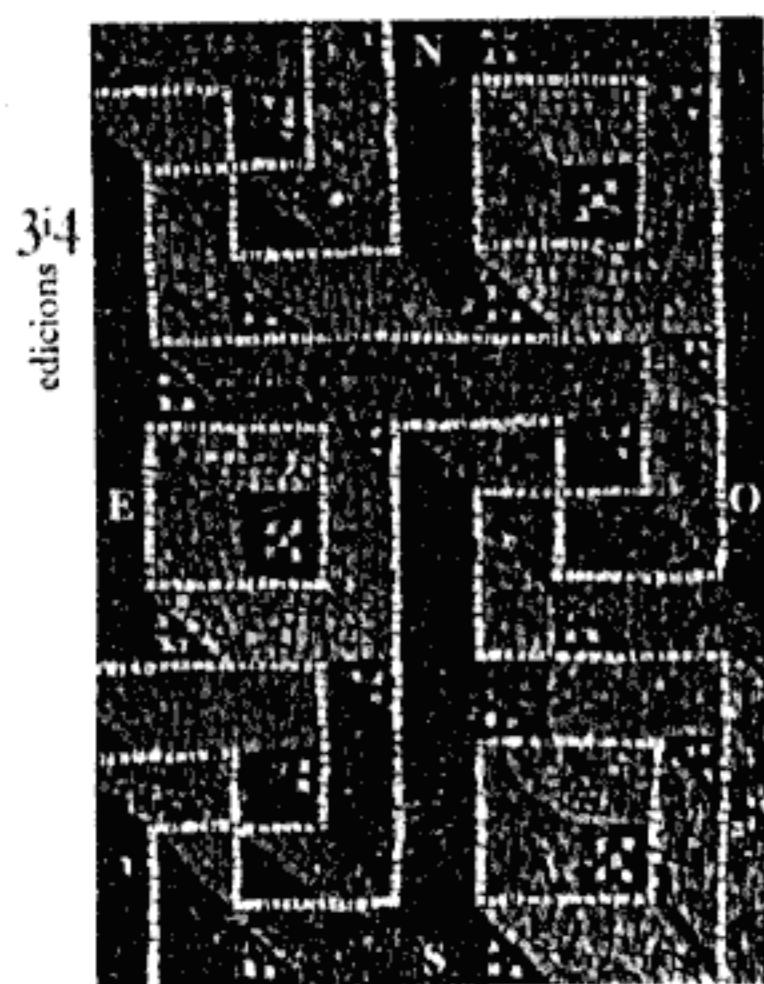

manquen exemples de com són les dones les que dediquen floretes als homes com a conseqüència del seu paper més actiu en la societat. Normalment les floretes destaquen aquella part del cos que més ha impactat en l'admirador i sovint porten implícita una forta càrrega sexual, tot i que s'observa una diferència entre les expressades pels homes, destinades a compartir llit, en relació amb les dites per les dones, que incorporen l'element de la maternitat.

La tercera part de l'estudi va destinada a demostrar com la definició de les dones segons els ulls masculins és la que acaba imposant-se encara en la societat d'avui. Els exemples formen part de l'àmbit amorós, de l'esfera del treball i de l'espai domèstic. Però, com asseguren els autors, «el llenguatge és com si fóra la pell de la societat, i si no canvia la societat no sol canviar el llenguatge». L'estudi és, doncs, una interessant reflexió sobre com el llenguatge navega sota la tirania d'una mirada masculina.

PASQUAL MAS I USÓ

Joan F. Mira
Sobre ídols i tribus

Reivindicació de Bacon sense oblidar Herder

Sobre ídols i tribus. Joan Francesc Mira. Editorial 3i4. València 1999.

DES de la primera pàgina, este nou llibre de J. F. Mira insisteix en eixe llenguatge rotund de les conviccions fortes, que accepta amb gust la solidesa de les certes subjectives i desdenya les elucubracions més subtils, més variades o més

originals. Potser en esta fidelitat a ell mateix, sense fissures, residisca la clau de la continuada fidelitat dels seus lectors, el que redunda en una escriptura fàcil, potser massa fàcil, pròpia de qui té l'absoluta confiança que parla al seu públic, i entra en ell en col·loqui franc, i potser fins i tot massa franc. En tot cas, i siga quina siga la realitat de les coses, l'autopercepció de Mira, manifesta en centenars d'articles que no desdenyen l'expressionisme personal, consistix en perpetrar-se com un defensor dels valors il·lustrats davant de la societat valenciana. En un rotund compliment d'esta obligació, Mira ens presenta, en la primera part d'este llibre, un al·legat lliure contra la capacitat màgica del poder per a cisellar ídols. Amb un vocabulari sociològic que alterna els termes de la gran escola de primers de segle, amb Simmel al capdavant, amb els més crítics de la cultura francesa, com ara Debord i Foucault, Mira definix les relacions entre el poder i la cultura d'una manera manipuladora: el poder dirigeix, distribuïx i decidix allò que en tot cas s'entén per cultura. Molt prop del gest d'Hobbes, Mira entén que el poder reina en un espai buit amb l'omnipotència del legislador nominalista: cultura és allò que el poder diu que és cultura. Invocant a Bismarck, Mira entén que el poder per antonomàsia és el de l'Estat Nacional. Encara més proper al gest de Marx, creu que l'Estat nacional és la forma de dominació burgesa. La conclusió és que cultura serà, aleshores, allò que decidisca l'Estat nacional burgès. Les armes d'este nominalisme són la publicitat, el prestigi, la propaganda, els programes culturals de l'administració, la definició de l'elenc d'autoritats, etc. Amb estes armes màgiques s'elabora el fetitxe que els més aviat primitius ciutadans s'engolixen com a cultura.

L'exemple que oferix Mira per analitzar la tesi és la qüestió de la cultura popular. Per ella mateixa abandonada, només passarà a ser cultura quan algú ha decidit que unes coses sí i unes altres no. La paraula clau ací és decisió. Res intern o raonable assistix a qui té este poder de decidir, dirigir o distribuir allò que siga cultura. Es tracta de tindre l'autoritat apropiada i d'operar en l'escenari públic amb les aspiracions pròpies de qui pot fundar una nova religió de l'espectacle cultural. Amb insistència, Mira utilitza els termes de la màgia, de l'encís, del fetitxisme, en un

continuat homenatge al vocabulari de la crítica d'Adorno. Per a ell, diga el que diga Hannah Arendt, el poder és possibilitat legal d'aquesta imposició. Tot allò que Guy Debord anomenà societat de l'espectacle li pareix a Mira el cercle màgic de la cultura. Són ídols. I els que viuen -potser tots- al voltant d'estos ídols són les veritaderes tribus ancorades en un primitivisme que no té res de l'antiga cura de l'esperit que abans caracteritzava la cultura.

Front a este espai, que Mira jutja de forma sumària, sorgix la universitat com l'espai privilegiat de la vertadera cultura. A este tema li dedica l'autor el segon cos del llibre. En este sentit, la universitat estaria reforçada amb l'encàrrec de la producció de consciència. Per això li pareix a Mira que ironitzar sobre la universitat contribuïx al descrèdit de la raó que és allò que en últim lloc està en joc. Tot açò li servix a Mira per fer un relat de l'època daurada de les universitats, i d'entre elles les de la vella Corona d'Aragó, relat que ens aprestem a acceptar. Front a esta vella universitat integral, Mira denuncia la universitat vertaderament existent, la que es desgrana en productivitat científica, en sexennis, en turisme de simposis, en professionalitat i en adaptació al mercat. Criticar esta universitat realment existent, amb els seus mandarins, els seus sistemes anquilosats de producció de saber, de transmissió de ciència, potser siga un exercici de responsabilitat, però en tot cas sobre este aspecte el llibre de Mira guarda silenci. A este crític li sembla que una crítica a la universitat vertaderament existent prestigia i no desprestigia la raó.

En segon lloc, junt amb la universitat i front a la màgia del poder, està la política, en la mesura que no funda poder, que no té una relació mediàtica amb el poder, en tant que activitat civil, que es realitza ja siga per acció o per resistència, en defensa de símbols del conjunt de la societat -l'autor no oferix una diferència precisa entre símbols i fetitxes-, d'iniciatives concretes com una manifestació, un sopar, una festa o l'assistència a un recital de cançons. Ací el text de Mira, llegit amb els ulls de hui, quasi es convertix en una confessió que explica les seues últimes decisions per a desembarcar en la política activa. Front al lament que és fatal per a la bona marxa dels negocis públics que hi haja gent civil però no política, que deixen un camp extens per als polítics incivils,

Mira reclama i exigix hòmens civils i polítics. Sense cap mena de dubte també s'autopercep com un clar exemplar d'esta síntesi.

Per fi, més enllà del nominalisme del poder de l'Estat-nació burgés estan, tant resistents com «l'espècie humana mateixa», les nacions. Ara el lector se sent inclinat a interpretar que sobre les nacions sí que sorgixen cultures veritaderes o que les cultures veritaderes constituïxen nacions. Ací no hi ha nominalisme, sinó una ontologia forta, pura i dura, amb idees clares i distintes cartesianes. Ací l'evolucionisme antropològic ha arribat a la seua fi: la nació és la forma final d'una evolució universal que imposa que tots han de tenir nació. Ací no hi ha decisionisme, ni quasi llibertat. Ja no se'n pot escapar ningú. Este destí és el definitiu. Si el nominalisme del poder anterior era exagerat, l'ontologisme de la nació -sense Estat- és igualment fort. Esta diferència metafísica, per altra banda, no sembla cridar-li l'atenció a l'autor. Per altra banda, sorprén que, després de l'autopresentació com a il·lustrat, les propostes del cosmopolitisme, del multiculturalisme, del comunitarisme liberal, li semblen massa elitistes a Mira, pròpies d'esperits refinats, però de cap manera accessibles a la gent senzilla. Potser que siguen bones per a ell, però no per als seus lectors. Ací, Mira lliura massa prompte la bandera de la il·lustració i este ser de la nació, en el fons no se'ns diu una paraula clara.

Finalment, tanca el llibre una reflexió sobre la identitat de l'escriptor, una reflexió que és una glossa a Calví i a Borges. Com podríem anticipar, Mira es declara racional, lògic i cartesià. Però més enllà d'estes virtuts preferides, que són discutibles en el seu text, Mira se'ns presenta com allò que potser és, un relaxat escriptor, ple de ritme i de senzillesa, globalment visual i concret, que potser per la debilitat de la cultura local, i per una idea summament elevada de la seua responsabilitat política, ha d'assumir tasques d'assagista. En la meua opinió, Mira és massa narrador per a ser profund com a assagista. I, com no, és també massa polític per a integrar la mirada polièdrica del pensador. En tot cas, ell se sap popular. D'entre els que el segueixen per la senda de Fuster, Mira és sense dubte el més aconseguit i la seua

obra narrativa la més brillant. Encara recordem les hores felices de lectura de *Borja Papa*, d'escriptura tan fresca i tan despreocupada.

JOSÉ LUIS VILLACAÑAS

Mensajes de humo

Señales de humo. Luis Alberto de Cuenca. Pre-Textos. Valencia, 1999.

NO somos muy habilidosos para captar segundos sentidos; tal vez por eso el título del libro que reseñamos, *Señales de humo*, no lo acabamos de entender del todo. Nos sugiere -elemental asociación- las películas de vaqueros y de indios, así como el procedimiento rudimentario que empleaban estos últimos para comunicarse. Pero ¿qué tiene que ver esto con una elegante colección de artículos? Cabe tal vez entenderlo de otro modo: para que haya humo ha de haber fuego. Así que los poemas de de Cuenca son el fuego, y estos breves textos serían el humo articulado en forma de señales que nos informarían acerca de aquel fuego... Tal vez. En cualquier caso, *Señales de humo* es una compilación de artículos publicados -en su mayoría- en el diario *ABC*, entre 1990 y 1998; está dividido en seis partes: *Interiores, De Re Publica, Mitos, De Re Literaria, Personajes e Imágenes...* Partes dedicadas a las cuestiones más diversas: domésticas, políticas, literarias, míticas, de semblanza de poetas más o menos afamados y las referentes al cine y al cómic.

Entre el grupo de artículos de contenido político llama la atención por su franqueza el titulado *Aznar*. Dice en uno

de sus fragmentos «... hay un editorial mío, titulado *Cultura en libertad*, que coincide el cien por cien con los planteamientos de Aznar en ese terreno. Para un escéptico impenitente con visos acratoides como el que suscribe, coincidir *ad litteram* con un líder político resulta tan extraño como rejuvenecedor. Hay tiempo para todo, reza el Eclesiastés, pero a mi no me había llegado hasta ahora el tiempo de la coincidencia ideológica» (pág. 60).

Algún lector malévolu podría entender estas afirmaciones como «señales de humo» (absolutamente legítimas, por lo demás) a los jefes del Partido Popular. Realizar estas afirmaciones en octubre de 1995 indicaba una admirable independencia de criterio o una gran visión de futuro. O las dos cosas a la vez...

La sección que personalmente más nos ha interesado es la referente a temas literario-poéticos. Comentemos un artículo de esa sección: *Mi poesía*.

En *Mi poesía*, de Cuenca confecciona una suerte de «Arte Poética». Escribe: «Mi poesía es urbana. [...] Mi poesía me la trae la brisa que de vez en cuando sopla en mi calle, junto a olores antiguos más o menos prohibidos, canciones olvidadas y deseos por realizar. Mi poesía es figurativa. Mi poesía se entiende. Mi poesía busca moldes métricos y es, casi siempre, epigramática. Hace unos quince años, y guiado por lecturas helenísticas (la *Antología Palatina*) y provenzales (la lírica trovadoresca compilada por Martí de Riquer) abandoné una poesía de estructuras abiertas y empecé a escribir otra de estructuras cerradas, centrándome en los tres o cuatro temas que desde entonces aparecen una y otra vez en mi obra poética. Temas que se traducen en palabras grises y desoladas que lloran una ausencia o denuncian una traición».

[...] «Me gusta recordar que mi poesía suele gustarle a la gente que no lee poesía o piensa que la poesía es un asunto de señoras cursis y/o de tarados. Eso demuestra que la poesía puede y debe salir del ghetto, de las mafias y sectas del malditismo. De su propia y tediosa iconografía» (pág. 164).

R. BALLESTER AÑÓN

L'Orient a casa nostra

Ressonàncies orientals (Budisme, taoisme i literatura). Enric Balaguer. Eliseu Climent editor. València, 1999.

SI bé la presència del pensament oriental s'ha fet palesa en la literatura occidental durant tot el segle XX -com ara a través del dadaisme o del surrealisme, o de la *beat generation*- l'empremta d'aquesta filosofia ha tingut una discreta aparició pels volts de la cultura catalana.

Així, el llibre d'Enric Balaguer vol analitzar alguna d'aquestes mancances amb una incursió en aquestes influències, estudiant-les i revaloritzant-les. Val a dir, però, que el contingut del llibre vol anar més enllà dels marges estrictes de la literatura catalana, i el primer capítol és una petita introducció-explicació -que l'autor considera necessària- sobre què són el budisme i el taoisme, mentre que el darrer capítol fa una anàlisi interessant -i una mica arriscada, tot s'ha de dir- sobre la dialèctica Orient-Occident en la postmodernitat.

Pel que fa a la nostra literatura, l'autor estudia les obres de Marià Manent, de Joan Brossa i de Pere Gimferrer, a més de l'obra pictòrica d'Antoni Tàpies i unes anotacions sobre el conreu del haiku i la tanka en la literatura catalana. Quant a Marià Manent, Balaguer analitza el taoisme en aquest autor, com també la influència pregonada en la seua obra de creació -fins a quin punt els seus llibres de traducció de poesia xinesa no són ells mateixos «creació»?-. El cas de Brossa està en relació amb el budisme zen, un llegat

que ha marcat definitivament la seua obra. Pel que fa a Pere Gimferrer, l'autor estudia el ressò del tantrisme i l'experiència del buit a través d'un llibre tan emblemàtic com ara *L'espai desert* -com oblidar ací els estudis de Gimferrer on analitza aspectes orientals de les obres de Brossa, d'Octavio Paz o d'Antoni Tàpies? El capítol dedicat precisament a Antoni Tàpies (*La litúrgia de la matèria*) fa referència a la importància del món oriental en la seua obra pictòrica, però també en la seua reflexiva producció assagística. Finalment, les notes sobre els haikus i les tankes ens acosten a la seua recepció en la nostra cultura, sobretot a través d'autors com ara Junoy, Salvat-Papasseit i Màrius Torres.

Un llibre interessant que ens acosta a una percepció de la realitat diferent a la nostra -cada volta, però, més propera- i que l'autor ha volgut fer-nos arribar -de vegades passant-hi de puntetes, d'altres entrant-hi més profundament- a través del seu estudi. Mentrestant, però, que continue la publicació de llibres com el de Miquel Desclot (*Per tot coixí les herbes. De la lírica japonesa*), o les *Cinquanta poesies de Du Fu*, en versió de Joan Ferraté, o el *Diari de Murasaki Shikibu*, o els *Cent un juejus de Xina Tang* -de Ramon Dachs i Anne-Hélène Suárez, o...

RAMON GUILLEM

L'abast de la intel·lectualitat

Pols d'estels. Víctor Mansanet. Editorial Eladi Mainar, 1999.

FINS ara poc valorada i llegida pel públic en general, la generació d'intel·lectuals valencians que pul·lularen per la València de la dècada dels setanta ha donat, potser, els tipus humans més singulars i càlids. En concret, aquesta nova biografia de Víctor Mansanet ens posa a l'abast les reflexions, els dubtes i les inquietuds de Rafa Ferrando, un «agitador cultural, cinèfil i animador de la nit del barri del Carme sota la lluna de València», segons les paraules del mateix autor en el pròleg. Les constants posicions exagerades, les depres-

sions a causa de la mort de personatges cèlebres del moment per causes doloroses o violentes, el fet de viure la vida en una espècie d'escenari gegantí, el gust per allò histriònic i a vegades amanerat... diferencien un grup de persones que formaren part d'aquella València contracultural, viatgera, il·lusionada però també frustrada en part. No obstant això, tots som deutors d'alguns maneres d'aquelles ànsies de llibertat i de canvi d'una època que alguns visqueren perillosament i als quals el temps i els excessos els van passar factura. Això sols a alguns, perquè altres s'adaptaren perfectament al vertiginós canvi de circumstàncies socials i polítiques que el temps marcava, i Ferrando no fou d'aquells, tal era la seua honestedat.

Fóra com fóra, el públic de Rafa Ferrando es va quedar amb ganes de més literatura produïda per aquest fenomen social essencial per a completar la recent història cultural i artística del País Valencià. Però *Això diu que era* i *Trossos i mossos* han estat suficients perquè l'autor simater es consagrara com el major representant de la generació *underground* a la valenciana. És l'hora dels balanços? Aquest llibre gens pretensions no tracta de jutjar ni entra en valoracions a pesar que l'autor va estar molt pròxim al nostre protagonista. En l'obra de Mansanet podem distingir tres parts clarament diferenciades. En la primera, ens ofereix una ullada als esdeveniments culturals, socials i polítics que influïren directament sobre el jove Ferrando i al voltant dels quals el simater va dir la seua. En una segona part, tres entrevistes que R. Ferrando va oferir a Víctor Mansanet i una de les quals no va arribar a publicar-se. Potser en aquesta part trobem el Ferrando més humà. El llibre conclou amb les impressions d'algunes de les persones que el van conèixer i inclou la secció *Opinions encadenades*, juntament amb alguns articles apareguts en la premsa cultural del moment. Un llibre que s'allunya del llenguatge literari per configurar-se més com un document periodístic, però que no per això oblidada de retre homenatge a un autor que va viure intensament aquelles nits de blanc satí.

PAULA REIG